

Sentida gravformer vid Hällby skola

L1982:7094, L1982:7095 och L1982:7085
Hällby 1:26
Torshälla socken
Eskilstuna kommun
Södermanland
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

---

*Översiktskarta över Sverige med
Södermanlands län markerat i rött.*

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:15
Lst dnr 431-4012-2023

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Erica Strengbom
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	"Stensättning" A130 sedd från öster.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:15

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Sentida gravformer vid Hällby skola

L1982:7094, L1982:7095 och L1982:7085

Hällby 1:26

Torshälla socken

Eskilstuna kommun

Södermanland

Nina Balknäs

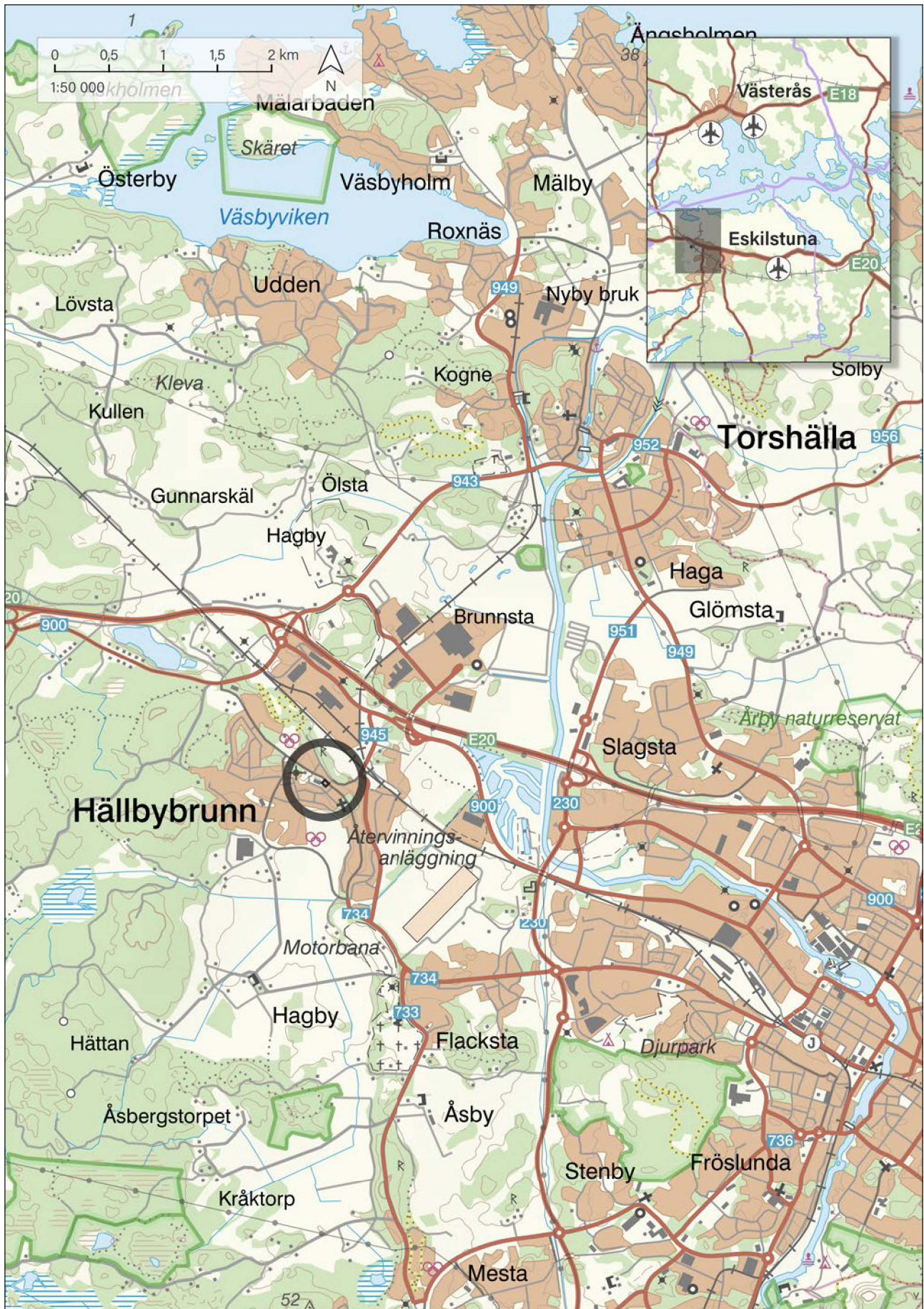
Lst dnr 431-4012-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund	7
Kulturmiljö	7
Syfte, ambitionsnivå och målgrupper	8
Frågeställningar	8
Metod och genomförande.....	9
Publik verksamhet.....	9
Resultat.....	11
Fynd	13
Analyser	13
Tolkning.....	14
Ändringar i Kulturmiljöregistret.....	14
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Referenser	16
Förteckning över figurer	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell .....</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell .....</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 3. Fyndlista .....</i>	<i>18</i>

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdet inom grå cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:1 000 000.

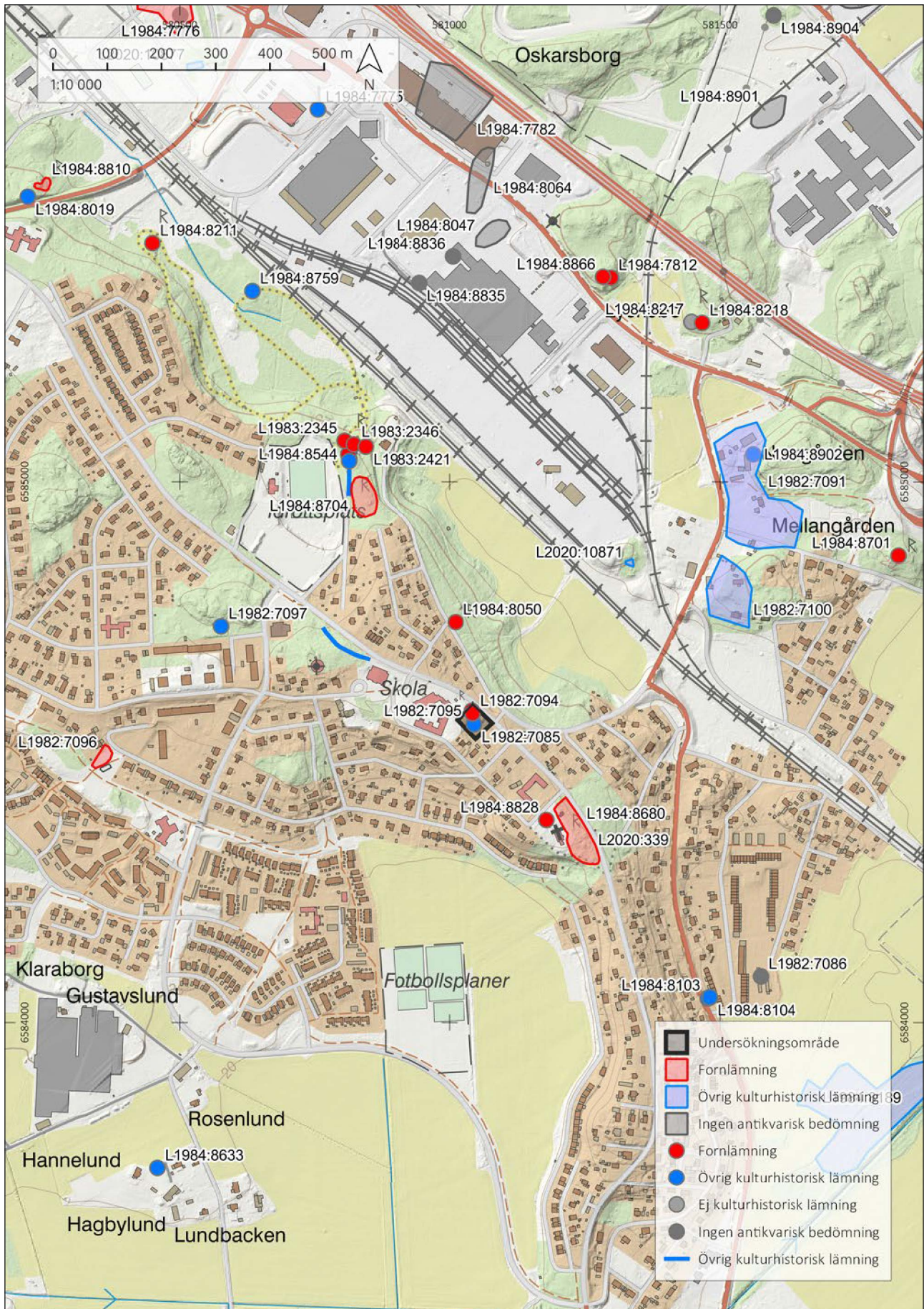
SAMMANFATTANDE INLEDNING

Med anledning av att Eskilstuna kommun planerar att bygga ut Hällby skola har Arkeologgruppen genomfört en arkeologisk förundersökning på den del av skolgården där två gravar (L1982:7094 och L1982:7095) och en husgrund (L1982:7085) tidigare registrerats vid en utredning år 2014. Beslut i ärendet fattades den 4 september 2023 av Länsstyrelsen i Södermanlands län (dnr 431-4012-2023).

Fältarbetet genomfördes 6–11 oktober 2023. Det visade sig då att de aktuella lämningarna L1982:7094, L1982:7095 och L1982:7085 var anläggningar från modern tid. Inga andra lämningar eller fynd av antikvariskt intresse framkom. De registrerade lämningarna har i samband med rapportarbetet registrerats som "övrig kulturhistorisk lämning" (ÖKL).

I undersökningsplanen ingick förmedling i form av visningar i fält för skolans elever och personal. Då undersökningsresultatet var negativt utgick visningarna. Istället höll projektledaren Erica Strengbom två föreläsningar om hur en arkeolog arbetar. Föreläsningen hölls för tre klasser i årskurs 4.

Figur 2. Närområdet kring undersökningsområdet med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.

BAKGRUND

Figur 3. Drönarfoto över undersökningsområdet. Norr upp i bild.

Kulturmiljö

Undersökningsområdet är beläget på Strömsholmsåsen, en historiskt viktig färdväg mellan Södermanland och Västmanland. Strömsholmsåsen är rik på fornlämningar med många gravfält (L1984:8680, L1984:8704), boplatser (exempelvis L1982:7096) och gravar i form av högar (L1983:2345, L1983:2346), stensättningar (L1982:7094, L1982:7095, L1983:2421) och gravar markerade av sten/block (L1984:8544, L1984:7974), huvudsakligen från brons- och järnåldern.

Några kilometer nordväst respektive sydost om Hällbybrunn är Tumbo och Åsby belägna; två fornlämningstäta områden som har omfattande och kända fornlämningar såsom Bogstens fornborg, Tumbo ås gravfält och Åsbygravfältet. I modern tid har Hällbybrunn framför allt varit känt som en kurort. Med utgångspunkt från den så kallade "Trefaldighetskälla" som fanns i området växte en kuranstalt fram i området under andra hälften av 1800-talet. År 1895

förlades en järnvägsstation till Hällby vilket medförde att verksamheten vid hälsobrunnen utvecklades och att samhället växte fram successivt (Beckman-Thoor 2014:11).

Det aktuella undersökningsområdet nyttjas i nuläget som skolgård, men har fram till 1990-talet varit en bostadsfastighet. I samband med skolbygget har marken omdanats och vallar konstruerats. Vid en arkeologisk utredning år 2014 noterades en husgrund (L1982:7085) som antogs vara kopplad till den sentida bebyggelsen. Vid samma utredning påträffades också två stensättningar (L1985:7094 och L1985:7095) som beskrivs i Kulturmiljöregistret som stensättningar med mittblock och kantkedja (RAÄ dnr 3.4.2-2598-2014). I området finns flera uppstickande block.

Syfte, ambitionsnivå och målgrupper

Förundersökningens syfte var ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningens skulle fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara fornfynd. Länsstyrelsen såg gärna att båda kända stensättningar undersöktes helt i samband med förundersökningen. Dessutom skulle det utifrån avbaning klargöras om det fanns fler gravar eller andra anläggningar inom fastigheten. Om så var fallet skulle de bedömas avseende mängd och karaktär.

Ambitionsnivån skulle anpassas så att resultatet kan användas som ett fullgott underlag inför kommande samhällsplanering och arkeologiska undersökningar. Resultaten ska kunna användas av undersökare för att bedöma och beräkna omfattningen av en arkeologisk undersökning, om en sådan befinns vara nödvändig. Resultaten ska också kunna användas i kommunens planering.

Målgrupper för förundersökningen var i första hand Länsstyrelsen och Eskilstuna kommun. I andra hand var målgruppen även skolans elever med lärare.

Frågeställningar

Utifrån tidigare undersökta liknande gravar och deras morfologi ansågs en trolig datering av stensättningarna ligga i yngre bronsålder och/eller äldre järnålder. Lämningar som undersökts från samma tidperiod på andra platser innehåller ofta en primärbegravning och en till två sekundärbegravningar. Gravarna är ofta fyndtomma, men där fynd förekommer rör det sig om ett par mindre metallföremål. Benmängden i gravarna varierar.

För att kunna jämföra stensättningarna med andra grävda i Mälardalen utarbetades följande generella frågeställningar utifrån tidigare avrapporteringar:

- *Hur ser det yttre gravskicket ut?*
- *Finns det omplockningar i stenmaterialet? Vad står de i så fall för? Hur ser det inre ut?*
- *Finns det sekundärbegravningar utöver primärbegravningen? Vad har den gravlagde individen/individerna för kön och ålder? Finns det ben från djur i graven, i så fall vilka djur?*
- *Var kommer individen/individerna ifrån? Vilka gravgåvor återfinns?*
- *Datering? Stämmer eventuella fynd med ¹⁴C-dateringar tidsmässigt eller har äldre föremål fått följa med i graven?*

Metod och genomförande

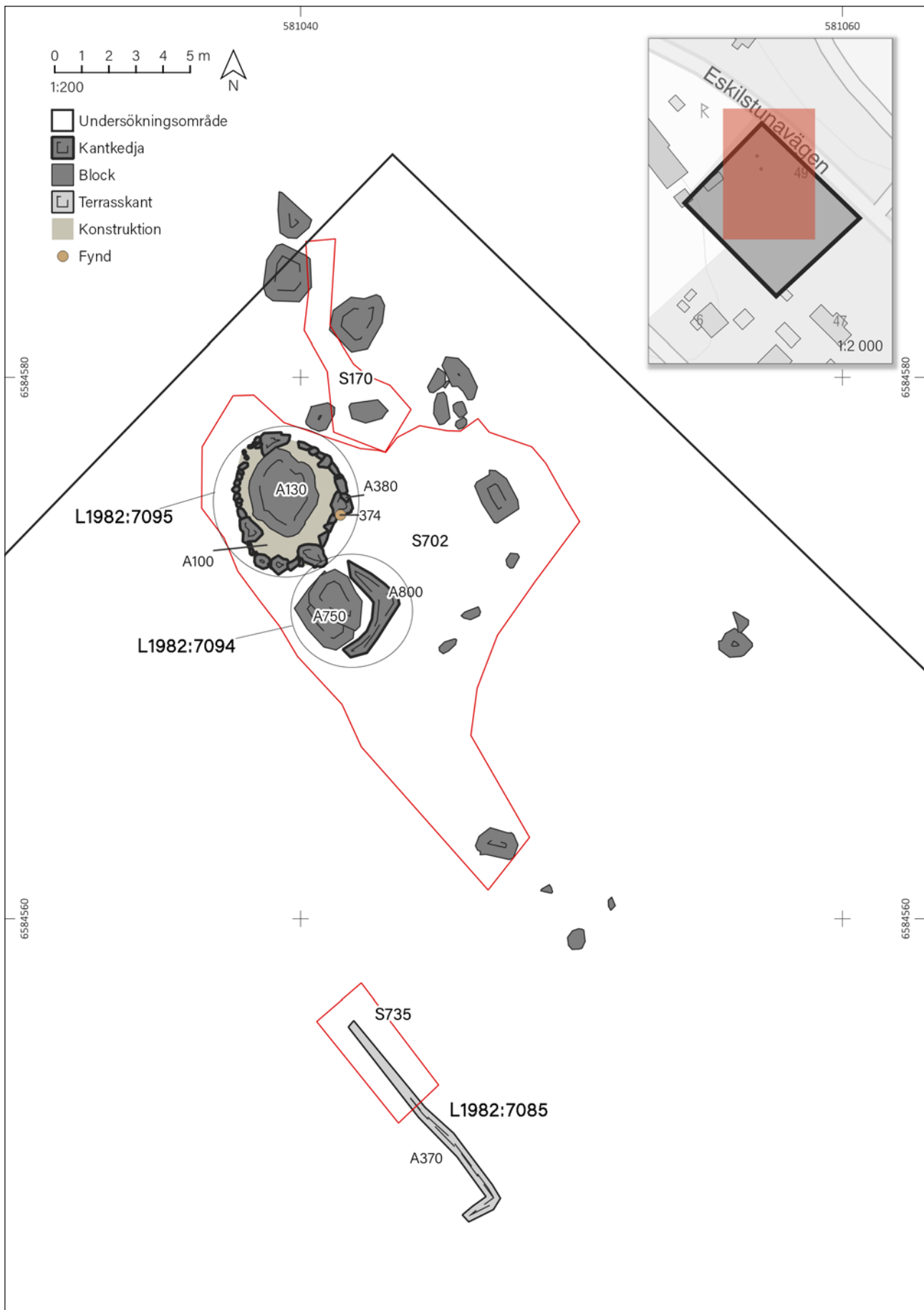
Inledningsvis gjordes en okulär besiktning av området. I samband med det fotograferades gravarna med kamera och drönare. En 3D-skanning gjordes av gravarna och deras omgivning med appen Polycam.

Därefter vidtog sökschaktning runt gravarna. Schaktningen gjordes skiktvis ned till alv. Efter metalldetektering av stensättningarna och området runt dem skalades torven av på den norra stensättningen och schaktning skedde utanför kantkedjan ned till alv. Före schaktning av den södra graven grävdes en 0,5 meter bred sektion med verktyg genom den vall som fanns invid blocket. varefter även den södra stensättningen schaktades. Den norra stensättningen handrensades och grävdes ned till alv med handverktyg.

Skriftlig dokumentation gjordes digitalt i appen Arkeo. Fotografering skedde kontinuerligt. Drönarfoto och 3D-skanning gjordes en andra gång efter det att gravarna var framrensade. Schakt, anläggningar, fynd och uppstickande block mättes in med X-pad i SWEREF 99TM. Planer har skapats i QGIS.

PUBLIK VERKSAMHET

Eftersom intresset från elever och lärare på Hällby skola bedömdes vara stort var planen att genomföra fyra visningar i fält för dem likväl som tid fanns avsatt för spontanbesök under undersökningens gång. Eftersom förundersökningens resultat visade att det inte fanns någon fornlämning, utgick visningarna i fält. Istället gjorde Erica Strengbom ett besök i skolan där hon pratade för elever i årskurserna 4. Skolan fick också låna en låda med kopior av förhistoriska fynd. Till föremålen fanns ett bild- och textmaterial med information.

Figur 4. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:200 med infällning i skala 1:2 000.

RESULTAT

Tre schakt med en sammanlagd yta av 150 kvadratmeter undersöktes (se figur 4). Schakt S170 grävdes nordväst om stensättningarna, mellan uppstickande block. Det mätte 8,5×3 meter. Under 0,4 meter omrört grus med plast och asfalt påträffades undergrund av grusig finsand. Inga anläggningar eller lager fanns i schaktet. Schakt S702 var 16×13 meter stort och innefattade stensättningarna och en yta öster om dem. Under 0,1–0,4 meter humös, grusig sand fanns undergrund av grusig sand. Det sista schaktet, S735, grävdes i anslutning till den registrerade husgrunden L1982:7085. Schaktet var 7×2 meter stort. Under 0,1–0,4 meter humös, grusig sand fanns undergrund av grusig sand.

I schakt S735 fanns en 11 meter lång och 0,5 meter bred terrasskant (A370) med gårdsgrus på västra sidan. Terrasskanten var uppbyggd av 0,3–0,5 meter stora stenar. Några stenar var kantiga och grovt huggna, övriga var rundade naturstenar. Väster om stenarna var ytan uppfylld med cirka 0,4 meter tjockt lager av matjord under den avtorvade gräsmattan. Österut upp mot stenarnas nedre kant fanns gårdsgrus. Nivåskillnaden mellan matjorden i öster och gårdsgruset i öster var omkring 0,5 meter.

Figur 5. Terrasskanten A370 i schakt S735. Foto från nordöst.

Den norra stensättningen (se figur 7) visade sig vara en sentida konstruktion (A100). Den var 5×4 meter stor och uppbyggd med en kantkedjeliknande stenring (A380) runt ett 3 meter stort granitblock (A130). Stenringen bestod av fyra markfasta block, upp till 1,2 meter stora och upp till 0,5 meter stora kantiga stenar samt ett fåtal naturstenar i storlek mellan 0,2 och 0,5 meter. Stenringens form var oregelbundet oval. De stenar som placerats på plats låg i lager A701. Lagret bestod av humös, påförd matjord av mörkt gråbrun siltig sand. I lagret fanns tegelkross, plastskräp (mestadels trasiga leksaker), planglas, enstaka brända benfnyk och obrända ben, mynt, snäckskal, spik och en gaffel med bakelitskaft. Myntet (F374) var en enkrona präglad år 1979 som låg upp mot stenringen.

Figur 6. De två registrerade stensättningarna L1985:7094 och L1985:7095 före avbaning. Foto från nordnordöst.

Figur 7. Konstruktionen A100 i L1982:7095 efter undersökning. Foto från sydöst.

Den södra stensättningen bestod av två stora block (A750) med en gräsbevuxen vall öster om dem. Lagret runt blocken var samma lager (A701) som fanns i den norra stensättningen. Under lagret framträdde flera sprängda stenar med håligheter emellan. Även kring dessa stenar fanns plast och delar av en gräsklippare.

Figur 8. Myntet F374 in situ upp mot stenringen A380. Foto från sydöst.

Fynd

Ett fynd (F374) mättes in från lager A701. Det bestod av en enkrona präglad år 1979. Myntet har kasserats.

Analyser

Inga analyser har genomförts.

TOLKNING

De två stensättningarna visade sig vara konstruerade i modern tid. Enkronan från år 1979 anger terminus post quem (TPQ) av den norra konstruktionen. Möjligen har den utgjort ett blickfång i trädgården till det hus som stod på platsen. De kantiga stenarna i stenringen gav ett sentida intryck varför en privat utgrävning av en riktig stensättning som sedan återställts förefaller mindre trolig eftersom stenmaterialet då skulle sett annorlunda ut. Den södra konstruktionen vilade på sprängsten och kan möjligen vara ännu yngre och ha tillkommit i samband med bygget av skolan under 1990-talet.

Den stensyill till en byggnad som fanns registrerad i Kulturmiljöregistret som L1982:7085 visade sig vara en terrasskant, möjligen för en rabatt. Det hus som tidigare funnits på tomten har enligt ekonomiska kartan från år 1958 (RAK J133-10G7h58) legat sydväst om terrasskanten.

Då inga lämningar, varken kända eller tidigare okända, var fornlämning är det omöjligt att besvara frågeställningarna.

ÄNDRINGAR I KULTURMILJÖREGISTRET

Alla lämningar (L1982:7094, L1982:7095 och L1982:7085) har ändrats i Kulturmiljöregistret till "övrig kulturhistorisk lämning".

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

---

Förundersökningens syfte var ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Det visade sig att inga fornlämningar fanns inom undersökningsområdet. Rapporten bedöms utgöra ett fullgott underlag för Länsstyrelsen och Eskilstuna kommun.

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Torshälla
Fastighet	Hällby 1:26
Lämningsnummer	L1982:7094, L1982:7095, L1982:7085
Lämningstyp	Övrig kulturhistorisk lämning
Datering	Modern tid
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-09-04
Länsstyrelsens diarienummer	431-4012-2023
Ärendenummer i Fornreg	202301089
Arkeologgruppens projektnummer	P23054
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Erica Strengbom, Tobias Vinoy, Nina Balknäs
Undersökningstid	2023-10-06 till 2023-10-11
Undersökt yta	150 m ²
Inmätningsteknik	X-pad
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	X6584526, Y581048 Ekonomiska kartan Torshälla 1067h58
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på nationell databas.
Fynd	Inga fynd finns att fördela.

REFERENSER

Beckman-Thoor, K. 2014. *Förhistoriska spår i Hällbybrunn*. Arkeologisk utredning. Hällby 9:1, Torlunda 1:21, Brunnsta 3:5 m.fl. Torshälla socken, Eskilstuna kommun, Södermanland. Kraka Kulturmiljö rapport 2014:2.

Kartor

RIKETS ALLMÄNNA KARTVERKS ARKIV

J133-10G7h58 1958 Torshälla, 10G7h58

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdet inom grå cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:1 000 000.

Figur 2. Närområdet kring undersökningsområdet med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.

Figur 3. Drönarfoto över undersökningsområdet.

Figur 4. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:200 med infällning i skala 1:2 000.

Figur 5. Terrasskanten A370 i schakt S735. Foto från nordöst.

Figur 6. De två registrerade stensättningarna L1985:7094 och L1985:7095 före avbaning. Foto från nordnordöst.

Figur 7. Konstruktionen A100 efter undersökning. Foto från sydöst.

Figur 8. Myntet F374 in situ upp mot kantkedjan A380. Foto från sydöst.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Mått/m	Djup/m	Matjordsdjup	Undergrund	Beskrivning
170	8,5x3	0,5	0	Grusig sand	I NV 0,4 m omrört grus med plast och asfalt undergrund grusig sand och fin sand.
702	16x13	0,1-0,6	0,1-0,4	Grusig sand	
735	7x2	0,5-0,2	0,4-0,1		schakt draget kring ÖKL som visade sig vara en uppbyggd terrasskant.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Mått/m	Djup/m	Undersökt andel	Beskrivning	Snr
A100	Sten-konstruktion	5x4			Består i yta av mittblock och kantkedja. Rund, 5 m i Ö-V. Ingen kantkedja synlig i S och SV.	
A130	Block	3x3			Granitblock. I S finns mjuka kanter och "nedfilade" ytor.	S702
A182	Sten				Spridda block < 2 m. Järnögla och järnpinne i block i NV.	S170
A370	Terrasskant	11x0,5	0,5		0,3-0,5 meter stora stenar, några kantiga och grovt huggna, övriga rundade naturstenar. Gårdsgrus på NÖ sidan, i SV 0,4 m matjord under gräsmatta. Syns som grusgång på historiska flygfoton, hör ihop med trädgården till hus under kullen. Huset revs sent 1990-tal.	S735
A380	Stenring	5x4	0,3	100	Bestående av 4 markfasta block <1,2 m, kantiga stenar <0,5 och ett fåtal naturstenar i storlek mellan 0,2 och 0,5 m. Oregelbunden form. De stenar som placerats på plats ligger på samma humösa fyllning som fanns inom och precis invid.	
A701	Lager		0,4	100	Humöst, påfört matjordslager, mörkt gråbrun siltig sand innehållandes tegelkross, plasticskräp, planglas, brända benfnyk, obränt ben, mynt, snäckskal, spik, gaffel med bakelit, summa summarum en massa modernt skräp.	

Bilaga 3. Fyndlista

Fnr	Typ	Beskrivning	Övrigt
373	Silvermynt	Enkrona präglingsår 1979	Kasserad

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:15

